

Mistro til kærligheden. Både Guds og menneskers.

Menneskesyn i den protestantiske teologi – og hvad gør det ved os?

Liselotte Horneman Kragh

Da den glade far løber sin bortkomne, fortabte søn i møde, er der én af de to deltagere i den scene, der uophørligt beskæftiger sig med alt det, der er gået galt, og med forfærdelighed og uværdighed. Og det er ikke faderen. Hans første svar til nogen er ikke til sønnen, men til omgivelserne, at nu skal der være fest og farver. For den, der var væk, og som han troede, han ikke skulle komme til at se igen, står lige der foran ham, lyslevende. Det er en fest!

Vi ved ikke, hvordan den yngste søn så ud i hovedet under festen – kunne han tage del i den, forstod han til fulde sin fars glæde, kunne han træde ud af det sug, som hans egne overtrædelser hev i ham med, havde han tillid til den kærlighed, der plaskede ned over ham? Noget tyder på, at det er voldsomt at være på den modtagende ende af betingelsesløs kærlighed. At vi ikke bryder os helt om at få noget, uden at nogen har betalt for det. Noget tyder på, at sønnen blev forfader til senere vesterlandske teologer – og til det juridiske tilsnit i al vesterlandsk teologi i modsætning til den vej, som østkirkelig teologi gik. Augustin bruger de herskende romerske juridiske grundbegreber om straf, erstatning, fyldestgørelse (satisfaktion), soning; disse siver uopretteligt ned i det teologiske grundvand i Vesten og dermed også ned i de toneangivende reformatoriske teologers måde at vinkle frelseshistorien på: Der er dobbelt fokus på mennesket som ubrugeligt, udueligt, og som fortabt uden Guds mellemkomst og mere eller mindre udviklede juridiske eller handelsmæssige processer, der skal kølhale mennesket gennem et eller andet juridisk vaske-program, så det fremstår i duelig form, vel at mærke efter at alt menneskeligt er blevet vasket væk og den guddommelige overhaling har indplantet duelighed i det. Som (formodet) forfader til vesterlandsk teologi bruger sønnen *to gange på at få sin uduelighed på landkortet*: først ved at øve sætningen for sig selv (Luk 15,18-19), så ved at sige den til sin far ved ankomst (Luk 15, 21). Den person i lignelsen, der på intet tidspunkt bruger tid på andet end at arrangere fest og at glæde sig, og som på intet tidspunkt har brug for at repetere sønnens dårligdomme, er faderen.

Vores hjerner er evolutionært bygget til at fokusere på det problematiske og at skøjte hen over det glædelige (den såkaldte *negativity bias*¹). Så vesterlandsk teologi er forståeligt på dén led – og, som sagt, ud fra det faktum, at grundterminologien i Vesten for teologisk tale var af juridisk art. Østkirken formåede at holde – mere – fast i den grundjødiske tankegang, som jøden Jesus var runden af: Mennesket er i stand til (fordi det er skabt i Guds billede) at agere for det gode i verden (hvis ikke dette er hans udgangspunkt, giver det meste af det, Jesus siger – og den holdning, hvormed han møder mennesker – i evangelierne slet ikke nogen mening). At mennesket så hele tiden træder ved siden af og ofte ikke lykkes med det gode, er åbenbart for enhver, men det ændrer ikke ved det fundamentale udgangspunkt: Det er en gudbilledlig, konkret, iboende mulighed for os at komme tilbage på sporet i det godes tjeneste. Dette er basis både for rabbinisk tænkning² og sidenhen for bl.a. Clement af Alexandria, Origenes, og for de østkirkelige kappadokiske fædre (300-

---

¹ Se f.eks. *Bad Is Stronger Than Good* by Roy F. Baumeister and Ellen Bratslavsky, Catrin Finkenauer, Kathleen D. Vohs, *Review of General Psychology* 2001. Vol. 5. No. 4. 323-370

² “There are few places where traditional Jewish and Christian exegesis diverges so radically as the story of Adam and Eve. Jewish exegetes understand the sin of Adam as a prototype, not as a burden of guilt to be inherited by his descendants. Though the power of the *yetser ha-ra* (evil inclination) is acknowledged, humans are created with the strength to resist.” *Making Moral Decisions (Themes in Religious Studies)* ed. by Jean Holm with John Bowker, Continuum, London and New York 2001, p. 130

tallet), der arbejder videre med de tidlige theosistanker fra Irenæus, Athanasius og Cyril af Alexandria: Grundtanken om *theosis*: 'For Guds Søn blev menneske, for at vi skulle blive Gud'.³ Mennesket har tømmer at bygge med og vandrer, side om side som medarbejdere på Gudsriget. Og hvis de ikke gør det, så er grundindstillingen uanset, at de har evnen – de skal bare komme i gang.

Heri ligger et afgørende element i ethvert menneskes evne til at blive aktiveret: Er der i blikket på det menneske tillid til, at det har evnerne, at det har værdighed som aktiv medspiller, eller ses det som i sin grundstruktur på forhånd sat ud af drift på grund af sin uduelighed og uværdighed? Det gælder i teologi, politik, psykologi, sociologi, pædagogik, i al indsigt om ledelse - hvor som helst mennesket skal træde i karakter og handle og være. Er den tillid ikke til stede, vil det pågældende menneske naturligvis alligevel kunne handle, men det vil ske ud fra en helt anden motivation: Ud fra frygt, skam, skyld, dårlig samvittighed. Og resultatet bliver derefter. Det er tankevækkende, hvorledes det vesterlandske udgangspunkt – med protestantismen som den logiske ultimative udløber og kulmination af den juridiske-teologiske tankegang - er Genesis 3 og ikke Genesis 1. Det er sælsomt, hvor androcentrisk og ikke theocentrisk denne tradition egentlig er. Det er, som om det hele tiden er vigtigere at understrege udueligheden end at kalde frem den godhed, tillid og barmhjertighed og godhed, hvormed Gudsriget skal bygges – med mennesker og Gud i skøn forening og samarbejde – surdejsklump for surdejsklump. Det er også sælsomt, at grundvolden i vesterlandsk teologi er en fortælling (Gen 3), som i bund og grund er ætiologisk. At man gør ætologi til teologi.⁴

Reformatorenes menneskesyn ender i absurditet, og selvom vi forstår, hvad der drev dem, gør det ikke absurditeten mindre, eller at vi dermed skal fratages både intellektets og barmhjertighedens ret til at sige et sådant menneskesyn imod. Her nogle eksempler:

Luther's break with the Roman church leads him further and further away from allowing any goodness to human nature and leads him to say harsh and bitter things about uniting faith with love.... the doctrines of Luther that have been influential are absolute depravity, universal guilt, and a horrifying transfer of divine wrath to the undeserving Son. When such doctrines sink in, they give rise to severe distress in most believers, ultimately contributing to the rejection of Christianity.⁵

His [Luther's] sense of the radical corruption of human nature is so profound that there is no room for such a thing as real repentance. Really to repent and to hate the sin for its own sake would, as he saw, by itself imply a certain amount of actual righteousness. At times he goes very near to the assertion that no repentance is possible except that which is produced by terror of God's wrath.⁶

According to Luther the sense of guilt is appeased by the assurance of pardon, but the sinfulness remains just what it was before. The righteousness of Christ is "imputed" to the sinner, but none of it is really transferred to him. For him justification means not a making righteous but an accounting righteous and a falsely accounting righteous.⁷

---

³ *Theosis: Deification in Christian Theology*, Volume Two (Princeton Theological Monograph Series, Book 156), ed. by Vladimir Kharlamov, Pickwick Publications, Oregon 2011, p. 43 i Kindleudgaven.

⁴ Ætologi: 'I forskellige folkeslags mytologi og sagnverden findes mange slags ætologier som forklaringer på mærkelige naturforekomster, gådefulde fortidsminder eller på fx menneskets afhængighed af mad og varme og af hinanden, jf. den græske myte om Prometheus.' https://denstoredanske.lex.dk/%C3%A6tiologi_-_mytisk_eller_religi%C3%B8s_%C3%A5rsagsforklaring . Ligesom Kipling i sine *Just So* historier f.eks. fortæller, hvorledes elefanten fik sin lange næse, er oprindelsesmyten i Gen 3 formodentlig en ætologisk fortælling om, hvorfor tilværelsen er så hård at tumle rundt i: at det er hårdt at skaffe sig føden, at det er hårdt for kvinden at føde børn osv. Det menneskelige sind kræver narrativer: Vi ser på virkeligheden, og så spinder vi et narrativ over det. Dernæst gribes dette narrativ af (kristne) teologer og lægges ned over virkeligheden og former de baner, som vesterlandsk teologi er flydt i helt op til vores tid.

⁵ *Problems with Atonement* af Stephen Finlan, Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 2005 s. 77-78

⁶ *The Idea of Atonement in Christian Theology* af Hastings Rashall, London:Macmillan, 1919 p. 402-3

⁷ Ibid.

He is full of the idea that in the whole process of salvation from first to last the will is to be purely passive: when the man has been justified, then no doubt good works are to be done, but it is not he that does them, but God. "To sleep and to do nothing is the work of Christians," he exclaims in a sermon on Jacob's dream. 8

Protestantismens akilleshæl: Lægfolkets passivitet og præsternes udmattelse

Reformatorerens nærmest hysteriske angst for at inddrage menneskelig duelighed i det kosmiske regnskab mellem Gud og mennesker er forståelig set i lyset af deres opgør med afladshandlen – men så heller ikke mere. Fordi de ikke kunne se skoven for bare træer, behøver vi ikke at gøre en dyd ud af, at det hverken kan eller må vi så heller ikke her 500 år længere nede ad vejen.

Den reformatoriske antropologi har dybe konsekvenser for kirkens relevans for omverdenen og for forholdet mellem lægfolk og præster. Her reflekterer en nytestamentlig forsker over virkningen af henholdsvis den ene og den anden form for forståelse af, hvad Jesu korsdød betyder:

And I think what is really negative about PSA [Penal Substitutionary Atonement] is that people say, "Okay, God did all the work. All I have to do is believe," and the change, the transformation, the long cycle of reconciliation to God just isn't there, you know?...And so, this is the strength of Scapegoat Theory [René Girard] and Moral Influence Theory [Abelards subjektive forsoningsteori], that we are participating in this. It's not something that happens off the stage of history and "Oh, I don't have to do anything about it now." But we're in it.⁹

I en tid, hvor klodens tilstand på mangfoldige måder kalder på duelighed, selvrefleksion, deltagelse, barmhjertighed og medarbejderskab for skabelsen på tværs af menneskeskabte grænser, er det reformatoriske program ikke til megen hjælp. Lægfolk placeres passivt på bænkene og skal ikke præstere andet end taknemmelighed for, at den almægtige Gud overhovedet vil have noget med dem at gøre.

Præsterne står – med Luthers menneskesyn – tilbage med en udmattende post i at skulle tale mennesket ned for at kunne tale Gud op. Og når først mennesket er talt ned, og Gud er talt op, er gudstjenesten gået, og folk sidder lige passive og ikke-kommunikerende på bænkene, og tanken om at være (både som præst og lægfolk) ligeværdige, duelige medarbejdere, der skal gå ud med barmhjertighed og kærlighed og bygge løs på Gudsriget i kraft af deres gudbilledlighed og i kraft af det følgeskab som Guds visdom, Sophia, giver dem, får ikke ben at gå på.

Richard Rohr beskriver det således:

First, we [præsterne] must remind everyone that they are "intrinsically disordered" or sinful—which then allows us to just happen to have the perfect solution. It is like a vacuum cleaner seller first pouring dirt on the floor to show how well this model works. As if the meaning of this beautiful universe could start with a foundational problem!¹⁰

Bent Falk siger det således:

---

⁸ Ibid.

⁹ Podcasten *The Bible for Normal People*, episode 183 d. 18. Oktober 2021 med Pete Enns og Jared Byas, der interviewer Dr. Jennifer Bashaw, Assistant Professor of New Testament and Christian Ministry, Campbell university, North Carolina omkring emnet *What Did the Crucifixion Do?*

¹⁰ Fra Rohrs Daily meditations fredag d. 26. november 2021, Adapted from Richard Rohr, unpublished "Rhine" talk (Center for Action and Contemplation: 2015). <https://cac.org/trusting-our-inner-experience-2021-11-26/>

Det bliver i praksis skylden, der frelser, hvis man tror, det er nødvendigt at 'knuse' mennesker, før de kan begynde at glæde sig over, at der er nogen, som alligevel holder af dem. Heroverfor vil jeg fastholde, at det ikke er nødvendigt at berede Kristi vej med Døberens trusler eller 'lovens anden brug' som 'tugtemester til Kristus' ifølge Luther. Kærligheden kan godt klare sig alene. Det kan man se, hvis man er 'naragtig' nok til at se, hvad man ser, i stedet for hvad man har lært at se. Der er ingen bejler, der begynder sit frieri med at true eller krænke den elskede, og der er ingen ordentlige forældre, der starter dagen med at skælde børnene huden fuld, for at de om aftenen kan være taknemlige over, at de slap for at fa klø eller blive sendt på børnehjem den dag) Man behøver med andre ord ikke mishandle mennesker for at få dem til at længes efter kærlighed: Det gør de i forvejen og hele tiden.¹¹ [Mine fremhævelser]

Den herskende teologiske ånd i folkekirken synes at være en frygtbåret konsensus omkring en fastholdelse af faste formuleringer om et menneskesyn, som de færreste moderne mennesker (hvis de ikke er teologer – og også, hvis de er, som undertegnede) forstår eller finder mening i. Det giver uden tvivl tryghed, og enhver gruppe eller ethvert individ er naturligvis tryggest inden for sin komfortzone. Men er det så det, vi er kaldede til af Kristus? At være dogmatiske tryghedsnarkomaner? Det svarer til, at man som Maude i Matador trækker sig tilbage til soveværelset, hver gang virkeligheden bliver for overvældende, eller hun står rådvild over for nye udfordringer. Men selv en Maude træder i karakter, når Hr. Stein (dvs. virkeligheden) kalder og bliver truet. Hun forlader de trygge og velkendte rammer (og overlevelsesstrategier) og begiver sig ud på ukendt territorium i livets og kærlighedens navn. Fordi livet som regel fodrer, at vi har mod til at formulere nye tanker og ord om os selv og det. Maude fandt en anden måde at stå i livet på, for hun fik pludselig en indsigt i, at hun var duelig og kunne handle på livets og kærlighedens vegne, også selvom hun ikke havde en fast opskrift.

Forældreskabet som teologisk nøgleforståelse. Hvis vi skal tage *Abba*-navnet alvorligt.

Det lutherske menneskesyn kommer til kort. Hvis vi skal tage Jesu opfordring til at kalde Gud for *Abba*, som en måde at navngive, hvad der er på spil imellem Gud og skabningen, må det være legitimt at bruge det jordiske forældreskab som en forståelsesnøgle. Enhver gennemsnitsforælder vil formodentlig opføre sig som faderen til den fortabte søn ovenfor: Uanset hvad ungen render rundt og laver, er der et ubrydeligt bånd af fnysende, indædt, sikkert ofte også sorgfuld eller irriteret kærlighed til og længsel efter den unge. Og ingen forælder vil tænke om sin unge: At hun eller han er afskyelig, uduelig, ubrugelig, ikke værd at samle på, og at man først vil se ungen for sine øjne, når nogen har betalt en høj betaling for al den ballade, som den unge laver. Hvis vi kan finde ud af at have den kærlighed til vores børn, os jordiske trætte, fejlbarlige forældre, må vi gå ud fra – med Jesu ord om *Abba* – at sådan har vi lov at tænke om Guds forhold til hver og en af os. Og altså uden at vi først skal igennem juridiske kolbøtter og guddommelige regnskabsbøger. Jeg kan ikke få øje på noget af den slags i lignelsen om den fortabte søn.

Jeg ved som mor, at jeg ikke bruger tid på at minde mine børn om alle deres svage punkter og deres mangler. Dem kender jeg godt, ligesom jeg kender mine egne – i hvert fald så meget som et menneske nu kan se sig selv. Når vi er sammen, mine børn og jeg, handler det om at tale en retning frem i dem og i mig selv, en retning båret af liv, håb, kærlighed, styrke, udholdenhed, tålmodighed, sårbarhedsparathed, medmenneskelighed. I det omfang de kommer med deres problemer, deres kvide og bekymringer, forsøger jeg som forælder at rumme deres sårbarhed, deres rådvildhed, og ofte også deres – helt naturlige – uvidenhed om mangt og meget. Vi undersøger det sammen, kigger på muligheder og erkendelser og mulige veje at gå. Eller ikke at gå og at bare turde komme til kort. Og først og fremmest forsøger jeg at indgyde dem tillid til, at de har robustheden til både nederlag, fejltagelser og sårbarhed, fordi det er uløselige dele af ethvert menneskeliv (og for min egen regning: Fordi de bærer gudbilledligheden i sig). Hvis vi menneskeforældre kan gøre det – og det er ikke raketvidenskab, tror jeg, mon ikke enhver mor og far kan nikke genkendende til dette – mon ikke vi så kan tænke, at sådan er det nok med den *Abba*, som Jesus har sagt, at vi roligt kan lægge os i hænderne på.

Afsluttende

Teologi er en endeløs sag, og vi er forpligtede på at luge i og at passe den teologiske have. Luthers menneskesyn gav måske mening i og var forståelig ud fra den kontekst, han formulerede det i, men det giver ikke mening bevidstløst at gentage den uden at se både ham, hans menneskesyn og Guds billede i lyset af

---

¹¹ Bent Falk: *Kærlighedens pris II*, Forlaget Anis, Kbh. 2005, s. 57.

kristendommens samlede teologi, historie og erfaring. At tage med os, hvad der kan bruges og hvad der gør livsdueligt, og at lade dét stå på hylderne, der ikke mere giver liv og mening i nutiden, må være opgaven. Det handler ikke om at kassere gammelt gods, bare fordi det er gammelt gods. Tværtimod: Den østkirkelige forståelse af mennesket, som også Grundtvig tog til sig, og som vi ser spejlet i salme efter salme af hans, har så mange flere år på bagen end reformatorenes program. Vi skal ikke til at være græsk-orthodokse kristne; vi skal bare ikke være bange for at lære noget livgivende af den teologi, der ligger som en rig ressource i kristendommens historie, og som kan give os et andet syn på mennesket, som vi har så voldsomt brug for på det kritiske punkt vi og verden befinder os i nu.